

Maria Flakus

# Osobowość i osiągnięcia w nauce



UNIWERSYTET ŚLĄSKI  
WYDAWNICTWO



Maria Flakus – asystentka w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zajmuje się zagadnieniami rozwoju kompetencji metodologicznych studentów psychologii i psychologów oraz uwarunkowaniami owych zagadnień, a także determinantami osiągnięć w nauce osób dorosłych. Autorka kilkunastu artykułów naukowych, w tym opublikowanych w „Personality and Individual Differences” (Elsevier) oraz „Sustainability” (MDPI). W 2014 roku uzyskała tytuł magistra psychologii, aktualnie przygotowuje się do obrony rozprawy doktorskiej, której tematyka koncentruje się wokół uwarunkowań kompetencji metodologicznych psychologów (promotor: dr hab. Zbigniew Spendel). Pracę naukowo-dydaktyczną łączy z praktyką psychologiczną, w ramach której prowadzi pomoc psychologiczną i psychoterapię osób dorosłych.

## **Osobowość i osiągnięcia w nauce**

Maria Flakus

## **Osobowość i osiągnięcia w nauce**

Recenzent  
Ewa Czerniawska

# Spis treści

<b>Wprowadzenie</b> . . . . .	9
Rozdział 1	
<b>Osiągnięcia w nauce</b> . . . . .	13
Standaryzowane metody badania osiągnięć szkolnych . . . . .	13
Oceny jako wskaźnik osiągnięć szkolnych . . . . .	19
Podsumowanie . . . . .	22
Rozdział 2	
<b>Predyktory osiągnięć w nauce</b> . . . . .	25
Poznawcze korelaty i predyktory osiągnięć w nauce . . . . .	25
Teoria inteligencji Cattella–Horna–Carrolla . . . . .	26
Inteligencja jako determinanta osiągnięć szkolnych . . . . .	29
Związki między inteligencją i osiągnięciami szkolnymi w dorosłości . . . . .	30
Pozapoznawcze uwarunkowania osiągnięć szkolnych . . . . .	32
Czynniki motywacyjne . . . . .	35
Styl atrybucji i umiejscowienie kontroli . . . . .	35
Samoskuteczność i samoocena . . . . .	37
Motywacja wewnętrzna i zewnętrzna . . . . .	38
Typy celów . . . . .	39
Czynniki związane z samoregulacją . . . . .	41
Lęk egzaminacyjny . . . . .	41
Strategie poznawcze i metapoznawcze . . . . .	44
Zaangażowanie i poszukiwanie pomocy . . . . .	45
Style uczenia się . . . . .	47
Czynniki psychospołeczne . . . . .	50
Podsumowanie . . . . .	51

## Rozdział 3

<b>Cechy pozazdolnościowe i osiągnięcia w nauce w teoriach</b> . . . . .	55
Teorie inwestycji . . . . .	56
Maksymalne i typowe zaangażowanie poznawcze . . . . .	57
Związki między inteligencją i osobowością . . . . .	59
Wiedza specjalistyczna a inteligencja skryzalizowana . . . . .	62
Philipa L. Ackermana teoria inteligencji człowieka dorosłego . . . . .	64
Podsumowanie i wnioski . . . . .	69

## Rozdział 4

<b>Cechy osobowości</b> . . . . .	71
Historia badań nad cechami osobowości . . . . .	72
Eysencka triarchiczna teoria osobowości . . . . .	74
Cattella szesnastoczynnikowa teoria osobowości . . . . .	77
Osobowość w ujęciu Wielkiej Piątki . . . . .	81
Cechy osobowości jako pozazdolnościowe predyktory osiągnięć . . . . .	90
Podsumowanie i wnioski . . . . .	94

## Rozdział 5

<b>Cechy osobowości jako predyktory osiągnięć w nauce</b> . . . . .	97
Neurotyczność . . . . .	100
Ekstrawersja . . . . .	114
Psychotyczność . . . . .	128
Otwartość . . . . .	133
Ugodowość . . . . .	145
Sumienność . . . . .	156
Podsumowanie – cechy osobowości w metaanalizach . . . . .	168

## Rozdział 6

<b>Poza cechy osobowości – możliwe kierunki interpretacji relacji między osobowością a osiągnięciami w nauce</b> . . . . .	177
Mediacyjna rola stylów uczenia się . . . . .	177
Znaczenie aktywności strategicznej dla związku osobowość – osiągnięcia w nauce . . . . .	185
Rola cech temperamentalnych dla relacji osobowość – osiągnięcia w nauce . . . . .	188
Sądy o własnej inteligencji jako mediator związku między cechami osobowości a osiągnięciami w nauce . . . . .	196
Osiągnięcia w nauce – przypadek uczniów szczególnie uzdolnionych . . . . .	202
Podsumowanie . . . . .	206

---

Rozdział 7

**Podsumowanie i dalsze kierunki badań . . . . . 209**

**Literatura . . . . . 213**

Summary . . . . . 267



# Wprowadzenie

Przed wszystkim powinno być jasne, że żaden psycholog nie jest na tyle głupi, aby przypuszczać, że wrodzona inteligencja jest jedynym czynnikiem sukcesu akademickiego.

It ought to be clear at the outset that no psychologist is foolish enough to suppose that native intelligence is the sole factor in academic success.

Whipple, 1922, s. 262

Zainteresowanie osiągnięciami w nauce oraz ich podmiotowymi uwarunkowaniami w psychologii od ponad wieku, znajdując odzwierciedlenie w pracach Alfreda Bineta, Théodore'a Simona (1905/1961), czy nawet jeszcze wcześniej – Francisa Galtona (1883) i Hermanna Ebbinghaus (1897). Poziom osiągnięć w nauce tradycyjnie wiązany jest ze zdolnościami poznawczymi, najczęściej rozumianymi jako inteligencja (Elshout, Veenman, 1992; Neisser i in., 1966; Sternberg, Kaufman, 1998). Badania prowadzone w tej dziedzinie, jak również obserwowalne zróżnicowanie w zakresie zdolności intelektualnych, jakie prezentują uczniowie, stanowiły inspirację do poszukiwania nowych narzędzi pozwalających na badanie inteligencji (Chamorro-Premuzic, Furnham, 2005; Robinson, 1999), przyczyniając się do rozwoju badań psychologicznych nad intelektem.

Pomimo uznania doniosłego znaczenia inteligencji współcześnie część psychologów skłania się ku postrzeganiu jej zaledwie jako jednego z czynników znaczących dla osiągnięć w nauce, a czasem nawet czynnika drugorzędny dla tych sukcesów – w szczególności na wyższych szczeblach edukacji (Anastasi, 1954; Chamorro-Premuzic, Furnham, 2005; Mehta, Kumar, 1985; Poropat, 2009, 2011). W tej sytuacji coraz częściej w kręgu zainteresowania psychologów (ale również na przykład socjologów) badających korelaty i predyktory osiągnięć uniwersyteckich pojawiają się zmienne niezwiązane ze zdolnościami poznawczymi i z inteligencją, nazywane czasem czynnikami pozazdolnościowymi (*non-*

*-ability factors, non-cognitive factors*). Określenie to stosowane jest jako pewnego rodzaju „słowo wytrych”, służące do nazywania różnorodnych teoretycznych uwarunkowań osiągnięć w nauce, które nie są bezpośrednio powiązane z funkcjonowaniem poznawczym i intelektualnym danej osoby (Bowles, Gintis, 1976; Duckworth, Yeager, 2015; Farkas, 2003; Lee, Stankov, 2018). Pośród nich ważną rolę odgrywają cechy osobowości, których wagę dla osiągnięć szkolnych podkreśla wielu badaczy. Co więcej, na podstawie osobowości można w znaczący sposób przewidywać osiągnięcia intelektualne człowieka dorosłego, zaangażowanie w proces zdobywania wiedzy i potrzeby intelektualne, w tym – również w odniesieniu do studiów wyższych (Ackerman, 1996, 1999; Ackerman, Beier, 2003; Ackerman, Heggestad, 1997; Goff, Ackerman, 1992).

Pomimo że kwestie powiązań osobowości z osiągnięciami w nauce od wielu lat stanowią przedmiot badań naukowych, to do tej pory z rzadka poruszano je w literaturze polskojęzycznej, toteż nie doczekały się satysfakcjonującego omówienia. Chcąc wypełnić tę lukę, w niniejszej monografii podjęto próbę przedstawienia dotychczasowych badań prowadzonych w tym obszarze oraz omówienia znaczenia cech osobowości dla osiągnięć w nauce. Należy przy tym zaznaczyć, że cechy osobowości stanowią zaledwie jeden z kierunków poszukiwania pozazdolnościowych uwarunkowań osiągnięć wzmiankowanego typu.

Dlatego też niniejsza książka stanowi próbę odpowiedzi na dwa pytania. Po pierwsze: czy zachodzą związki między cechami osobowości i osiągnięciami w nauce, a jeśli tak – to jakie są owe związki? Po drugie zaś: czy na podstawie cech osobowości możliwe jest przewidywanie osiągnięć w nauce, a jeśli tak – to w jakim stopniu?

Mając na uwadze przyjętą problematykę, w rozdziale 1. książki przedstawiona zostanie pokrótce problematyka osiągnięć w nauce wraz z historią ich pomiaru i najważniejszymi wskaźnikami osiągnięć stosowanymi w badaniach prowadzonych w psychologii. W części tej omówione zostanie również znaczenie przewidywania osiągnięć w nauce. Rozdział 2. obejmie zarys dotychczas podejmowanych kierunków poszukiwania owych uwarunkowań oraz nakreślenie potencjalnego znaczenia cech osobowości. Rozdział 3. skupiać się będzie na przedstawieniu najważniejszych teorii, w których mówienie o osobowościowych predyktorach osiągnięć w nauce wydaje się uzasadnione, wraz z przedstawieniem najczęściej przyjmowanych konceptualizacji osobowości, które omówione zostaną w rozdziale 4. Następnie, w rozdziale 5., omówione zostaną wyniki badań nad związkami między cechami osobowości i osiągnięciami w nauce,

---

z zaakcentowaniem znaczenia poszczególnych cech osobowości w zrealizowaniu tych osiągnięć. Na koniec, w rozdziale 6., wskazano niektóre kierunki poszukiwania czynników pośredniczących w relacji osobowość – osiągnięcia w nauce, ze szczególnym uwzględnieniem stylów uczenia się, aktywności metapoznawczej, temperamentu i sądów na temat własnej inteligencji.

Katowice, 2020

Maria Flakus

## **Personality and achievements in learning**

### Summary

Although academic in learning achievements and their indicators has lasted in psychology for more than a century, they are traditionally associated with intelligence (Elshout, Veenman, 1992; Neisser et al., 1966; Sternberg, Kaufman, 1998), and less frequently with so-called non-cognitive traits, referring to other spheres, unrelated or weakly associated with intelligence (Messick, 1979). However, research shows that although intelligence is a major determinant in this field, it is insufficient, especially at later stages of education. This can be seen in case of higher education, where abilities lose their importance over time. Nowadays, psychologists tend to see intelligence as merely one of the factors relevant to academic achievement.

Among the most important non-cognitive factors, personality traits play an essential role in academic achievements. They are particularly important in relation to the achievements of adults, affecting engagement in the process of acquiring knowledge and satisfying intellectual needs.

The search for links between the personality and the intellectual activity manifested by school achievement is justified in the light of contemporary research. Many studies indicate that nowadays it is difficult to clearly separate the spheres of personality and intellect due to the weak but systematic links between them and because of the importance of non-ability factors in the development of specialist skills. The possibility of linking the area of personal and intellectual functioning is also highlighted by investment theories, derived from Raymond Cattell's thought (1957, 1971), showing the participation of both cognitive and non-cognitive factors in the learning process, which determine the typical intellectual involvement of the individual and its preferential intellectual activity, which seems particularly important for adults.

Therefore, it is advisable to analyse the intellectual development and activity manifested in this area, characteristic of an adult from the level of four groups of factors: 1) intellectual processes, 2) personality, 3) knowledge, 4) interests.

In this work, an attempt has been made to present relations between personality traits and academic achievements and to answer the question whether it is possible to predict the grades based on these characteristics.

The work adopts two most frequently used paradigms in which personality and its relations with achievements are examined – Hans Eysenck's model of the Giant Three and the Big Five. The components of personality are considered in each of these theories as determining the

consistency of behaviour in specific situations. Also in educational situations they are to a large extent related to typical educational outcomes.

Research shows that, amongst personality traits, conscientiousness is the most stable predictor of grades. It is associated with perseverance in the fulfilment of school duties, motivation to obtain positive marks, the use of strategic learning methods and the efficiency of monitoring this process. Openness, on the other hand, is a factor that encourages greater intellectual effort, cognitive engagement, knowledge acquisition and learning. It predisposes to greater insight and criticism.

Other features seem to be less directly linked to learning achievements. Neuroticism translates into assessments due to its connection to the emotional regulation of the learning process. A high level of neuroticism may prevent the full potential of abilities from being demonstrated, which is clearly manifested in highly emotional situations, such as exams. Extraversion is significant for academic achievement mainly in the early stages of education. It is a factor facilitating the establishment of closer and more cordial ties with teachers, constituting a 'strategy' facilitating the achievement of satisfactory academic results despite a lower level of ability. Agreeableness and psychoticism seem to be associated least with academic achievements. The relationships between personality traits and achievement in some cases are direct. However, the links between openness, neuroticism and conscientiousness with assessment seem to be mediated by learning styles and metacognitive activity accompanying learning. Due to the connections between temperament and personality, it is also important to broaden the area of research on the determinants of academic achievements with the temporal and energetic characteristics of human behaviour. Moreover, the analysis of the relationship between neuroticism, openness and school grades also shows the mediation role of beliefs about one's own intelligence as a factor directly affecting to more satisfactory grades.

In this work, an attempt is made to summarize the most important psychological research carried out on personality determinants of academic achievements, indicating further directions of scientific exploration of these relationships.

**Keywords:** personality, non-ability factors, academic achievements, school grades

Ilustracja na okładce i tylnym skrzydełku pochodzi z portalu pixabay.com.  
Autor PublicDomainPictures/17904.

Redaktor  
Małgorzata Poglódek

Projekt okładki  
Tomasz Tomczuk

Korekta  
Marzena Marczyk

Łamanie  
Marek Zagniński

Redaktor inicjujący  
Michał Kompała

Nota copyrightowa obowiązująca do 30.06.2022  
Copyright © 2021 by  
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego  
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymy otwartej nauce. Od 1.07.2022  
publikacja dostępna na licencji  
Creative Commons  
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach  
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)



Wersja elektroniczna monografii zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu  
w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego [www.rebus.us.edu.pl](http://www.rebus.us.edu.pl).



<https://orcid.org/0000-0002-6667-8020>

Flakus Maria  
Osobowości i osiągnięcia w nauce / Maria Flakus. -  
Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego,  
2021

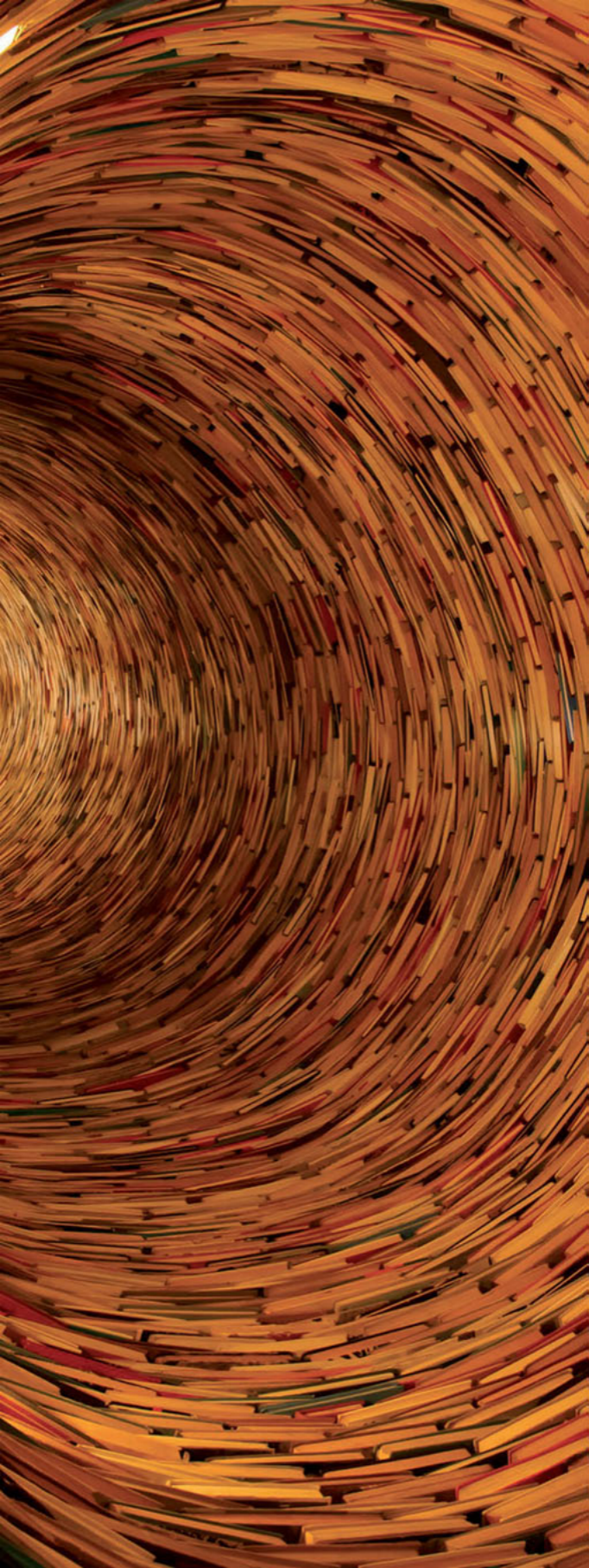
<https://doi.org/10.31261/PN.4027>

ISBN 978-83-226-4014-2  
(wersja drukowana)  
ISBN 978-83-226-4015-9  
(wersja elektroniczna)

Wydawca  
**Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego**  
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice  
[www.wydawnictwo.us.edu.pl](http://www.wydawnictwo.us.edu.pl)  
e-mail: [wydawnictwo@us.edu.pl](mailto:wydawnictwo@us.edu.pl)

Druk i oprawa:  
Volumina.pl Daniel Krzanowski  
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 17,0. Liczba arkuszy wydawniczych: 18,5. Publikację wydrukowano na Munken  
Pure 100 g. PN 4027. Cena 44,90 zł (w tym VAT).



Inteligencja postrzegana jest jako ważna determinanta osiągnięć w nauce. Współcześnie badacze skłaniają się jednak ku postrzeganiu jej zaledwie jako jednego z czynników znaczących dla osiągnięć w nauce, niewyczerpującego jednak puli możliwych ich źródeł. Szczególnie znaczącą grupą determinantów ocen wydają się cechy pozazdolnościowe, w tym - cechy osobowości. Na możliwość powiązania obszaru funkcjonowania osobowościowego oraz intelektualnego zwracają uwagę zarówno badania naukowe, jak i niektóre teorie inteligencji, w tym - teorie inwestycji, analizujące rozwój intelektualny i aktywność intelektualną z poziomu kilku grup czynników - także również osobowości.

Do tej pory w języku polskim powstało relatywnie niewiele opracowań dotyczących związków między osobowością i osiągnięciami w nauce. Większość publikacji bowiem albo ujmuje osiągnięcia w nauce jako element zdolności uczniów, analizując wspomniane związki w szerszym kontekście, albo też bada te zależności przyczynkarsko, nie umiejscawiając ich w szerszym kontekście teoretycznym. W związku z tym w niniejszej monografii podjęto próbę przedstawienia badań eksplorujących znaczenie cech osobowości dla osiągnięć w nauce.

Cena 44,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4015-9



9 788322 640159

Więcej o książce

